

Predstavujeme našu prvú slovenskú živnostenskú univerzitu

(Dobrá myšlienka má mocné krídla...)

Ivana Poláková

Katedra mediamatiky kultúrneho dedičstva

Abstrakt

Na prvom zjazde Slovenskej remeselníckej jednoty vo februári 1919 vznikla idea založiť inštitúciu na zveľaďovanie živností. V Martine už od januára 1921 pôsobila „Úradovňa štátnej služby živnostensko-zveľaďovacej“. Na základe vládneho nariadenia z februára 1923 sa rozhodlo prebudovať túto inštitúciu na vzdelávaco-podpornú s novým názvom „Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine.“ Zriaďovateľom bolo Ministerstvo priemyslu a obchodu. Riaditeľom bol menovaný Ing. Albert Urban a predsedom výkonného výboru bol uznávaný živnostník Gustáv Šimko.

Ústav fungoval spočiatku v provizóriách, ale okamžite sa začalo s projektovaním ústavu, podľa návrhu popredného architekta Františka Krupku. Svojou architektúrou, koncepciou, vybavením a usporiadaním patril ústav v tej dobe medzi najmodernejšie v Európe. Dodnes sa budova ústavu radí medzi najkrajšie dominanty Martina, i keď dnes žiaľ jeho priestory už neslúžia pôvodnému účelu a využíva ich celý rad podnikateľských subjektov, organizácií a inštitúcií.

Kľúčové slová: Vzdelávanie živnostníkov. Československo. Prvá slovenská živnostenská univerzita

Abstract

During the first congress of the Slovak Craft Union in February 1919, the idea of establishing an institution for the improvement of trades emerged. In January 1921, the “State Office of the Trade-Improvement Services” started to operate in Martin. Based on a government regulation of February 1923, it was decided to convert this office into an educational and support institution under the new name “The State Institute for Trade Improvement in Martin.” It was founded by the Ministry of Industry and Trade. Ing. Albert Urban became a

director and a respected self-employed businessman Gustáv Šimko was a chairman of executive committee.

Initially, the Institute was based in temporary premises, but the new headquarters designed by the prominent architect František Krupka started to be built immediately. Thanks to its architecture, concept, equipment and layout, the Institute was one of the most modern offices in Europe at the time. To this day, the building of the Institute is one of the most majestic and opulent buildings in Martin. Nowadays however, its premises no longer serve the original purpose and are used by a number of other business entities, organizations and institutions.

Keywords: Education of self-employed people. Czechoslovakia. The first Slovak university of self-employment and business

Rozvoj živnostníctva na Slovensku

V hospodárskom vývoji novovznikajúceho štátu vždy *tvoria remeslá a živnosti východiskovú bázu novovznikajúceho priemyslu*. Patria sem najmä remeslá, obchod i doprava. Inak to nebolo ani u nás pri vzniku prvej ČSR.

Štát si uvedomoval, že celý svet po 1. svetovej vojne sa prudko rozvíja a preto sa začalo budovať *učňovské školstvo, majstrovské školy i priemyselné školy*. Prvé kurzy pre živnostníkov sa ešte počas monarchie organizovali vo Viedni v novozriadenom Múzeu noviniek. Múzeum malo k dispozícii dobre zariadené laboratóriá, učebne a odborné dielne. Podobné inštitúcie pre zveľaďovanie živností vznikli v 18 mestách mocnárstva. V Prahe vznikla takáto inštitúcia v roku 1898. V Uhorsku bola len v Budapešti.

Nový živnostenský zákon pre ČSR vyšiel 10. októbra 1924 a okrem iného zdôrazňoval podpornú a svojpomocnú prácu živnostníkov v snahe zvyšovať ich kvalifikáciu a úroveň produkcie.

Vo februári 1919 na prvom zjazde Slovenskej remeselníckej jednoty vznikla idea založiť inštitúciu na zveľaďovanie živností. V Martine už od januára 1921 pôsobila „Úradovňa štátnej služby živnostensko-zveľaďovacej“.

Na základe vládneho nariadenia z februára 1923 sa rozhodlo prebudovať túto inštitúciu na vzdelávaco-podpornú s novým názvom „**Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine**.“ (ďalej len Ústav).

Zriaďovateľom bolo Ministerstvo priemyslu a obchodu. Okrem ministerstva sa na financovaní výstavby podieľali aj ďalšie štátne orgány, regionálna samospráva, župy. Od roku 1928 aj Krajský úrad v Bratislave, ďalej obchodné i priemyselné komory a živnostenské zväzy.

Riaditeľom bol menovaný **Ing. Albert Urban** a predsedom výkonného výboru bol uznávaný živnostník **Gustáv Šimko**.

Ústav fungoval spočiatku v provizóriách, ale okamžite sa začalo s projektovaním Ústavu, podľa návrhu popredného architekta **Františka Krupku**. Svojou architektúrou, koncepciou, vybavením a usporiadaním patril Ústav v tej dobe medzi najmodernejšie v Európe. Dodnes sa budova Ústavu radí medzi najkrajšie dominanty Martina, i keď dnes žiaľ jeho priestory už neslúžia pôvodnému účelu a využíva ich celý rad podnikateľských subjektov, organizácií a inštitúcií.

Obr. 1 Tribúna s vlajkoslávou pripravená pre slávnosť položenia základného kameňa Štátneho ústavu pre zveľadovanie živností.

Ústav ako architektonická dominanta Martina

Stavba Ústavu bola realizovaná v rokoch **1926-1936** a tvorila s novopostavenými rodinnými domami krásnu, architektonicky hodnotnú dominantnú štvrť Martina.

Ústav bol postavený v štýle tradickej moderny. Tvorí ho viackrídlová budova, ktorá má dvoj a trojtraktové dispozície. Je dvojpodlažná a podpivničená. Predné priečelie budovy je

110 m dlhé, hĺbka zastavanej plochy je 90 m. Stavebný náklad bol 20 miliónov korún. Ústav mal veľmi moderné vybavenie a dielne. Ústav mal svoju vlastnú verejnú knižnicu a čítareň s odbornou aj dennou tlačou. Ďalej boli súčasťou vybavenia Ústavu priestory a kabinety s odbornými zbierkami a stálymi výstavami prezentovaných objektov a vlastných produktov. Sociálne zariadenia boli moderné. Dielenské priestory mali svoje vlastné umyvárne a bol vyčlenený aj ambulantný priestor na poskytovanie prvej pomoci pri úrazoch. Ústav mal svoj vlastný internát s dobrým hotelovým zariadením, kuchyňu a jedáleň. Pod šikmou škridlovou strechou bola umiestnená veľká drevená nádrž s rozvodom úžitkovej vody do jednotlivých miestností. Pred Ústavom bol malý, ale dobre využívaný murovaný detský bazén na kúpanie. Ústav bol naprojektovaný a aj zrealizovaný ako energeticky samostatný objekt. Mal svoju vysokonapäťovú prípojku a transformačnú stanicu, vlastnú kotolňu typickú dvoma murovanými komínmi z pálených tehál, ktorá zabezpečovala ústredné kúrenie pre celý objekt. I keď bol Ústav napojený na verejnú vodovodnú sieť a na kanalizáciu, mal aj vlastnú práčovňu a plynáreň.

Centrálne schodisko so vstupným vestibulom je vyhotovené z leštenej žuly s umeleckým zábradlím a s veľmi vkusnou dekoratívnou kovovou výplňou. Chodby sú priestranné a využívali sa pri výučbe čašníkov, kuchárov, krajčírov, najmä pri prezentačných výstavách záverečných prác absolventov kurzov.

Obr. 2 Vstupná časť vchodu na prízemí Ústavu s jednotným dizajnom mosadzných mreží na balkóne

Viacere miestnosti a chodby boli osvetľované originálnymi umeleckými lustrami, ktoré sa dali výškovo nastavovať mechanickými navijakmi umiestnenými v podkroví nad jednotlivými miestnosťami.

Obr. 3 Priestorové usporiadanie chodby na prízemí Ústavu

Na areál Ústavu nadväzovala štvrť moderných obytných budov v štýle klasicistickej moderny. Budovy boli postavené v rokoch 1924-1925. Mali štvorcový pôdorys.

Obr. 4 Doteraz sa zachoval pôvodný nábytok z knižnice Ústavu

V jednej postavenej vile žil a pracoval literárny historik a správca Matice slovenskej prof. Dr. J. Škultéty. Autorom a realizátorom stavieb bola firma : **Hlavaj – Palkovič – Uličný**.

Obr. 5 Po ukončení dostavby Ústavu a jeho kolaudácií sa dokončila príjazdová cesta s chodníkmi

Ústav a jeho jednotlivé oddelenia

Podľa Organizačného poriadku bol Ústav rozdelený na 6 oddelení s nasledovným zameraním:

1. Oddelenie všeobecné (národohospodárske)
2. Oddelenie mechanicko-technické
3. Oddelenie elektrotechnické
4. Oddelenie chemicko-technologické
5. Oddelenie stavebné
6. Oddelenie umeleckej výroby.

Tieto oddelenia viedli naslovovzatí odborníci, ktorí už počas výstavby Ústavu priebežne objednávali a obstarávali zariadenia a inventár pre jednotlivé oddelenia. Nebolo vôbec jednoduché nájsť na Slovensku vhodných odborníkov, ktorí by boli schopní, kvalifikovaní a ochotní prísť do Martina a nastúpiť do funkcie vedúcich oddelení, učiteľov, inštruktorov, majstrov a odborných pracovníkov. Prichádzali preto aj odborníci z Čiech i Moravy.

Prvé - všeobecné - národohospodárske oddelenie – sledovalo celkový politicko-hospodársky vývoj a jeho dopady na rozvoj ekonomiky so špeciálnym záujmom o rozvoj remesiel a živnostníctva v Československu.

Druhé - mechanicko-technické oddelenie bolo najrozsiahlejšie a malo na tú dobu už solídne strojové vybavenie. Patrila sem kováčska dielňa s kováčskymi vyhňami, podkováčska a zámočnícka dielňa, kaliareň, kovoobrábacia strojová dielňa a stolárska dielňa, strojová a ručná tkáčska dielňa, keramická dielňa, krajčírska a obuvnícka dielňa. Súčasťou boli aj ateliéry pre aranžérov i maliarov a natieračov. Viedol ho vrchný komisár - **Ing. Emil Philadelphý.**

Obr. 6 Ústav propagoval svoju činnosť aj v periodikách pre remeselníkov a živnostníkov

Tretie - elektrotechnické oddelenie bolo vybavené modernými meracími prístrojmi na meranie elektrických veličín napätia, prúdov, odporu, výkonu atď. Súčasťou boli aj ciachovne prístrojov a meradiel. Viedol ho vrchný komisár - **Ing. Jaroslav Šafl.**

Štvrté - oddelenie chemicko-technologické malo základné vybavenie pre chemické laboratóriá, digestory, destilačné prístroje, ale aj vybavenie typické pre fyzikálne laboratóriá. Súčasťou bol aj dobre vybavený fotografický ateliér s tmavými komorami, zväčšovacími a s fotografickými prístrojmi najmodernejších typov. Viedol ho vrchný radca - **Ing. Albert Urban**.

Obr. 7 Propagačná fotografia Ústavu informuje o poskytovaných ubytovacích, stravovacích a výukových službách pre účastníkov kurzov

Piate - oddelenie stavebnej výroby malo k dispozícii dielňu pre nácvik pracovníkov v oblasti zakladania stavieb, betónovania, murovacích postupov, omietania, obkladania a dláždenia. Bolo vybavené základnými meradlami. Viedol ho komisár - **Ing. arch. Ján Salák**.

Šieste - oddelenie umeleckej výroby malo základné vybavenie na vedenie kurzov v oblasti tkáčstva, umeleckého drevorezbárstva, reštaurátorstva, keramickej umeleckej výroby, maliarskych techník a grafiky. Súčasťou oddelenia bola aj slušne vybavená kresliareň a tlačiareň. Viedol ho v rokoch 1935-1944 **Karol Ondreička**, pôsobil tu aj Fraňo Štefunko.

Keď sa už ako-tak podarilo personálne dobudovať Ústav, s nástupom fašizmu sa začalo meniť usporiadanie Európy. Tieto udalosti poznačili i pracovníkov Ústavu. Na základe vládneho nariadenia č. 382 z 23. 12. 1938 bolo zo Slovenska odvolaných 9 000 českých zamestnancov so zreteľom na autonómiu Slovenska. Z Ústavu museli odísť : Ing. Albert Urban, vrchný radca živnostensko-zveľaďovacej služby, Ing. Jaroslav Šefl, vrchný komisár, Ing. arch. Ján Salák, komisár, Albert Veselý, účtovník, Arnošt Hartman, tajomník, Peter Neuvirt, zriadenec a Ján Jedlička, pomocný zriadenec.

Zmena nastala aj vo vedení Ústavu a riaditeľom sa stal Ing. Emil Philadelphus vo funkcii vládneho komisára. Zo služby odišiel na základe dekrétu Povereníctva priemyslu zo dňa 21. februára 1950 č. 103-999/119-1950 a bol vymenovaný za riaditeľa novovzniknutej Strednej priemyselnej školy strojníckej v Martine. Počas jeho funkčného obdobia sa začalo s projektovaním a výstavbou novej budovy Strednej priemyselnej školy.

Poslanie a fungovanie Ústavu

Vďaka prezieravému vedeniu Ústavu sa podarilo do vzdelávacej činnosti živnostníkov zapojiť ešte mnohých ďalších odborníkov a umelcov tohto formátu. Okrem vysokoškolsky vzdelanej inteligencie sa do vzdelávacej činnosti účinne zapájali aj známi martinskí majstri napr. v odbore kníhtlače, kníhviazačstva, umeleckej a portrétnej fotografie, ale aj medovníkari, cukrári, kuchári a predstavitelia ďalších remesiel.

Ústav mal široké poslanie a plnil rad vzdelávacích i hospodárskych úloh. Podľa vládneho nariadenia zo dňa 20. marca 1940 čís. 72 Sb. z. mal Ústav využívať poznatky na zdokonaľovanie živnostenskej a priemyselnej výroby, na hospodárske, sociálne a kultúrne povznesenie živnostníctva, na oboznamovanie výrobcov so surovinami a polotovarmi, s ich vlastnosťami a úpravou pre výrobky. Ďalej mal Ústav živnostníkov oboznamovať s technickým pokrokom, s využívaním strojov i nástrojov a mal pomáhať živnostníkom pri ich obstarávaní, ďalej vyvolávať a podporovať umelecké snahy a starať sa o technické a odborné vzdelanie a občiansku výchovu živnostníkov.

Ťažisko činnosti Ústavu bolo v usporadúvaní kurzov, ktoré boli niekoľkodňové, ale aj 3-4 týždňové s celodennou alebo len s večernou výučbou.

Podľa živnostenského zákona čís. 259/1924 Sb. z. a n. existovalo 67 skupín remeselných živností, 37 skupín koncesovaných živností a neobmedzený počet slobodných živností. Účastníkmi kurzov mohli byť len vyučení remeselníci, teda pomocníci, tovariši a samostatní

živnostníci, veľmi výnimočne aj učni tesne pred vyučením. Minimálny počet účastníkov v kurze bol 15 účastníkov. Za účasť v kurzoch sa platilo vložné, ale zápisné bolo nízke a bolo možné získať podporu buď od Ústavu alebo od komôr, alebo od hospodárskych združení.

V roku 1939 usporiadal Ústav 21 odborných kurzov so 485 absolventmi, v roku 1942 už 67 kurzov s 1 792 absolventmi, v roku 1943 to bolo skoro 100 kurzov s vyše 3 000 účastníkmi. Hoci bola vojna, Ústav usporadúval na záver kurzov výstavy záverečných prác, ktoré boli obyvateľstvom hojne navštevované.

Obr. 8 Propagačná fotografia Ústavu informuje o poskytovaných kurzoch

Uvedieme aspoň stručný prehľad náplne kurzov organizovaných v predvojnovom období v roku 1938. Takáto bola ponuka:

1. Maliarsky kurz pre písmo, imitáciu dreva a mramoru
2. XI. občiansky podkováčsky kurz
3. Murársko-tesársky prípravný kurz pre majstrovské skúšky (pokračovací)
4. Tkáčsky praktický kurz
5. Domáci kurz pletenia upomienkových predmetov z rastlinných vláken
6. Murársko-tesársky prípravný kurz pre majstrovské skúšky (základný)
7. Natieračský kurz linkrustových techník
8. Dámsko-krajčírsky kurz

9. Kurz kalenia ocele pre kovospracujúcich živnostníkov

Kurzy na vidieku:

- Pánsko-krajčírsky kurz v Komárne
- Aranžérsky kurz v Banskej Bystrici
- Pánsko-krajčírsky kurz v Banskej Bystrici.

V uvedených kurzoch prednášali naslovovzatí odborníci zo zahraničia i z celej republiky, z Prahy, Brna i Bratislavy. Veľkej obľube a záujmu sa tešili aj nasledovné kurzy: kurz umenia prednášať – Ing. J. Solař z Prahy, kurz obuvnícko-ortopedický – František Uchytíl, odborný kurz strelmajstrovský a mnohé ďalšie.

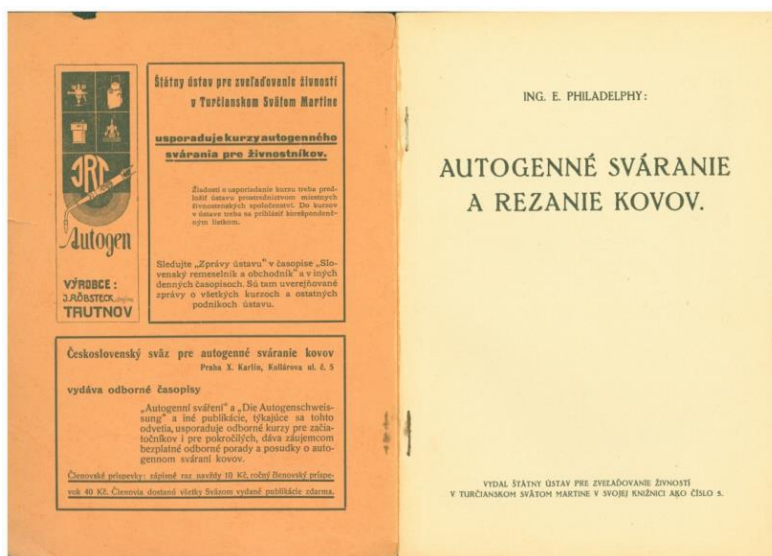
Odborné kurzy boli spravidla ukončované skúškou alebo pohovorom a predvedením záverečnej práce pred odbornou komisiou. Záverečné práce boli vystavené vo vitrínach umiestnených vo výklenkoch chodieb. Honosnejšie a reprezentatívnejšie záverečné práce a výrobky boli dlhodobo vystavené v celosklenených vitrínach na prvom poschodí Ústavu. Vystavené exponáty plnili aj reklamnú funkciu jednak pre samotného remeselníka, ktorý bol autorom práce, ale boli aj dobrou reklamou pre Ústav, že vedel takýchto remeselníkov a odborníkov inovatívne vzdelávať a vychovávať.

Obr. 9 Tablo účastníkov podkovačského kurz (1934). V strede riaditeľ Ústavu Ing. Albert Urban a v okuliaroch Ing. Emil Philadelphý

Bolo dobrým zvykom na záver najmä strednodobých, ale aj dlhodobých odborných kurzov vyfotografovať účastníkov aj prednášateľov, prípadne inštruktorov kurzu a prezentovať ich vo forme výtvarne hodnotného tabla. Chodby Ústavu boli postupne zaplňované takýmito tabľami. Zachovali sa ešte aj po osemdesiatich rokoch niektoré tablá, ale už len v odkladacích priestoroch Ústavu a nie na jeho chodbách.

Za celé medzivojnové obdobie kurzy absolvovalo 13 500 živnostníkov. Prednášali odborníci, prednášky boli spojené s premietaním odborných filmov alebo diapozitívov. Niektoré prednášky preberal aj slovenský rozhlas v rámci vzdelávacích relácií pre živnostníkov. Vydávali sa odborné knižné publikácie. Lektori a odborníci Ústavu posudzovali mnohé nové a hotové výrobky. Každoročné výstavy výrobkov absolventov kurzov propagovali domáce produkty nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Úspechy zožali mnohé exponáty a výrobky na výstavách v Brne (1928), v Prahe, ba ja v Paríži (1937) a v Berlíne (1938).

Obr. 10 Ústav vydával a do knižnej obchodnej siete dodával odborné knihy pre výuku remeselníkov. Ústav za týmto účelom zriadil vlastnú odbornú edíciu. Ako príklad slúži kniha, ktorej autorom bol Ing. Emil Philadelphus: „Autogénne sváranie a rezanie kovov“, ktorá vyšla ako zväzok č. 5 v roku 1935 (cena Kč 9,--)

Ústav sa postupne dobudoval ...

Ústav bol oficiálne otvorený 9. a 10. júla 1938. Vtedy sa otvorila aj nová budova Slovenského národného múzea. Miesto ministerského predsedu prof. PhDr. et JUDr. h.c. Milana Hodžu prišiel na otvorenie Ústavu minister **Rudolf Mišoch**. Martin dostal do vienka dve významné inštitúcie. V tom istom termíne bol položený aj základný kameň Národnej knižnice.

Ústav, ako sme už uviedli, disponoval najmodernejšou didaktickou technikou, premietacími a reprografickými zariadeniami od firiem Leitz a Zeiss. Jeho vybavenie bolo na začiatku druhej svetovej vojny také dokonalé a aj komplexné, že tu mohla dobre fungovať Slovenská vysoká škola technická, ktorá sa musela vysťahovať z Košíc po ich obsadení Maďarmi v duchu mníchovského diktátu.

Po vzniku prvej ČSR boli zrušené tri vysoké školy na Slovensku. Prvá bola potom znovu založená Univerzita J. A. Komenského v Bratislave, ale ešte bez prírodovedeckej fakulty. O vznik vysokej školy technického charakteru sa usilovali už dávnejšie viaceré významné osobnosti Slovenska. Najvýznamnejšou mierou sa o to zaslúžil turčiansky rodák z Rakúska profesor **Ing. Michal Miloslav Ursíny** (17.7.1865). Bol profesorom mechaniky na Českej vysokej škole technickej v Brne. Profesor Ursíny bol už v roku 1919 poverený Ministerstvom pre správu Slovenska, aby vykonal prípravné práce na zriadenie vysokej školy technickej v Košiciach. Vykonal v tomto smere veľký kus práce. Zomrel však 19. 9. 1933 a jeho prácu dovŕšil prof. PhDr. et PaedDr. h.c. **Jur Hronec**, DrSc. Vysoká škola technická bola napokon v Košiciach založená na základe zákona č. 170 Sb. Národného zhromaždenia ČSR zo dňa 25. júna 1937 ako Vysoká škola technická Dr. Milana Štefánika. Jej prvým rektorom bol prof. Jur Hronec (4. august 1938).

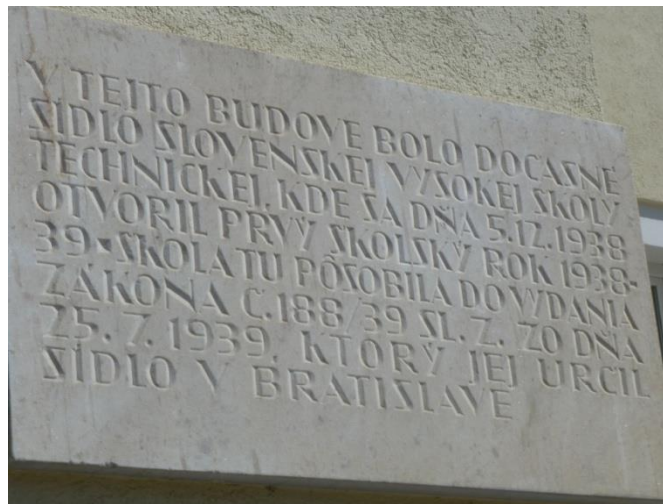
Obr. 11 Slávnostné zasadnutie pracovníkov Ústavu a hostí vo veľkej zasadačke Ústavu pri príležitosti osláv narodenín prvého prezidenta ČSR T. G. Masaryka a ukončenia jeho prezidentskej funkcie. Za predsedníckym stolom je riaditeľ Ústavu Ing. Albert Urban a vrchný komisár Ing. Emil Philadelphus

Po Mníchovskom diktáte Košice pripadli Maďarsku a vysoká škola sa musela z Košíc odsťahovať najprv do Prešova a po dvoch týždňoch odtiaľ do Martina. S výučbou sa malo začať v šk. roku 1938-1939, ale študenti sa nestačili v Košiciach ani poriadne zapísať a už sa

museli sťahovať. Školský rok v Martine sa začal 5. 12. 1938 a do prvého ročníka sa zapísalo 68 študentov. V Martine dostala vysoká škola k dispozícii len asi polovicu objektov Štátneho ústavu pre zveľádovanie živností. Zvyšok miestností na výučbu bol v budove Okresnej nemocenskej poisťovne.

Zakladajúce valné zhromaždenie „Spolku priateľov Slovenskej techniky v Turčianskom Svätom Martine“, sa konalo 28. decembra 1938 o 3. hod. popoludní. Prednášanie v Martine však nebolo vôbec také jednoduché, lebo išlo často o provizoriá prednáškových miestností, laboratórií a kancelárií. Martin sa veľmi usiloval zmeniť provizorium na definitívum, ale štát nechcel uvoľniť celú budovu Štátneho ústavu pre zveľádovanie živností výlučne len pre potreby školy. Napokon pre umiestnenie všetkých štyroch ročníkov by boli bývali potrebné rozsiahle rekonštrukcie Ústavu. Na postavenie nových budov nemal štát ani mesto, potrebné finančné prostriedky.

Vysoká škola bola napokon z Martina odsťahovaná. Na pamiatku ostala na budove Štátneho ústavu pre zveľádovanie živností v Martine už len mramorová pamätná tabuľa s textom v tomto znení: *V tejto budove bolo dočasné sídlo Slovenskej vysokej školy technickej, kde dňa 5. 12. 1938 sa otvoril prvý školský rok 1938-39. Škola tu pôsobila do vydania zákona č. 188/39 zb. z. zo dňa 25. 7. 1939, ktorý jej určil sídlo v Bratislave.*

Obr. 12 Na budove Ústavu je vo vstupnej časti umiestnená pamätná tabuľa, ktorá pripomína pôsobenie Slovenskej vysokej školy technickej v Martine v rokoch 1938-1939

V tejto súvislosti treba ale uviesť, že o túto technickú vysokú školu z Košíc sa vtedy usilovali aj ďalšie slovenské mestá - Banská Štiavnica, Ružomberok a Trenčín. Všade však išlo o veľmi provizórne priestory, oveľa horšie ako v Martine. Ani Bratislava nedisponovala

v takom požadovanom rozsahu s vhodnými budovami ako by bolo potrebné. Napokon sa rozhodla uvoľniť na tieto účely učňovskú školu na Vazovovej ulici a pristaviť aulu a časť prednáškových miestností. Aj toto provizórium vydržalo hodne dlho, kým sa nepostavili nové objekty SVŠT. Mnohé z pôvodných objektov slúžia škole doteraz.

Založenie prírodovedných a technických škôl zdôrazňoval prof. Jur Hronec ekonomicky aj kultúrne. Vypočítal, že Československá republika v roku 1935 „ vydala na vysoké školy v Čechách 81 312 000 korún, na Moravu 36 715 200 korún a na Slovensku len 10 313 800 korún. Štát dal na techniky a príbuzné vysoké školy v tomto roku v Čechách 31 225 900 korún, na Morave 17 926 100 korún a na Slovensko štát neinvestoval žiadne peniaze, to svedčí o veľkom nepomere. Niet sa čo diviť, že slovenská mládež chce, aby každá krajina rovnomerne a spravodlivo dostávala svoj podiel z vysokých škôl...“¹

Vybudovaním Slovenskej techniky neukončila sa Hroncova práca o vznik slovenských vysokých škôl. Nezabúdaj na zriadenie Prírodovedeckej fakulty. Aj jeho pričinením sa 1. októbra 1940 zriadila Prírodovedecká fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave a on sa stal bezplatným profesorom. V októbri 1940 zriadil z odboru obchodného inžinierstva Slovenskej vysokej školy technickej samostatnú Vysokú školu obchodnú a jej prvým dekanom sa stal profesor Hronec. Na vznik ďalších vysokých škôl podnetne pôsobil aj po vojne. Vysoké požiadavky mal prof. Jur Hronec na inžinierov: „Inžinier musí dávať rozum a iniciatívu tak v podniku ako i v úrade. Svojimi schopnosťami a vzdelaním musí sa stať vedúcim činiteľom v podniku. Na to potrebuje postreh, rozhľad a prax. Inžinier nesmie sa stať kopírujúcim mudrákom. Musí dostať vzdelanie ucelené, logické a vedecké.“²

Vývoj Ústavu cez vojnové obdobie a po oslobodení

Cez vojnové obdobie sa ale práca Ústavu značne skomplikovala. Ako sme už uviedli, po vzniku Slovenského štátu museli zo Slovenska nútene odísť českí občania, čomu sa nevyhol ani Ústav. Odchodom českých odborníkov výrazne poklesla odborná úroveň niektorých odborov. Ústav postupne strácal vo vojnových dobách svoj význam a pomerne rýchlo sa odkláňal od svojho pôvodného zamerania a určenia.

¹ HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 40.

² HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 42.

Druhá svetová vojna veľmi poškodila ale aj priemysel Martina. Podnikateľské subjekty museli nútene znižovať výrobu, odbyt klesal, veľa odborníkov muselo narukovať a vojnový režim veľmi ovplyvnil vývoj hospodárstva. Počas SNP veľa pracovníkov odišlo k partizánom. Nemci začali pred frontom demontovať vo fabrikách strojové zariadenia a odviekli ich do Nemecka. Zostatok zničili.

Po oslobodení na základe dekrétov prezidenta republiky č. 101, 102, 103/1945 sa najprv znárodnili banky a postupne i priemysel. Časť živností prešla do národných podnikov, ktoré takto získali kvalifikované pracovné sily, ďalšia časť prešla do výrobných družstiev a do komunálnych služieb. Obchodné činnosti boli zaradené do štátneho a družstevného obchodu. Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností postupne zanikol. V roku 1947 sa do výrobných priestorov Ústavu nasťahovala textilná firma „Trima“, účastinná spoločnosť. Rozšírila pôvodnú textilnú a krajčírsku dielňu o stroje a zariadenia získané z konfiškátov z českého pohraničia po odsune Nemcov.

Do dielni na jemnú mechaniku sa v roku 1947 nasťahovala súkromná firma „Ema“, ktorá začala vyrábať hodinky. Veľká väčšina zariadenia Ústavu sa rozkradla alebo jemnejšie povedané sa stratila. Zamestnanci Ústavu sa rozptýlili a zamestnali v rôznych podnikoch v Martine a v okolí. O vysokokvalifikovaných pracovníkov bol v tej dobe enormný záujem. Budova ostala a o jej priestory sa začali usilovať rôzne organizácie a inštitúcie. Začali sa písať nové dejiny Ústavu. V povedomí Martinčanov sa z neho zachoval a zaužíval už len všeobecne zľudovelý názov „Zveľad'ovák“.

Novodobé dejiny rozvoja priemyslu v Martine

Nová etapa vývoja začala v Martine položením základného kameňa 25. mája 1948 kedy vznikol budúci hutnícky a strojársky gigant Kriváň ČKD Martin, neskoršie Závody ťažkého strojárstva v Martine. Do priestoru Ústavu sa postupne nasťahovali orgány ZŤS a **Ústav sa stal sídlom Generálneho riaditeľstva ZŤS**. Po jeho zrušení v období tzv. nežnej revolúcie celý objekt Ústavu prešiel do súkromného vlastníctva. Noví majitelia prenajímali budovu súkromným spoločnostiam a menším podnikateľom, prípadne aj niektorým spoločenským inštitúciám. V roku 2001 si americká spoločnosť DJH Engineering Center. Inc. so sídlom v Salt Lake City budovu prenajala na podnikateľské účely. Táto spoločnosť sa zaoberá obdobne ako v minulosti ZŤS Vývoj Martin, vývojom a konštrukciou stavebných, zemných a poľnohospodárskych strojov. Majiteľom spoločnosti sú Američania, ktorí majú slovenské korene - Dušan a Marta Hvolka. V roku 2012 Hvolkovci spolu so synom Patrikom L.

Hvolkom založili spoločnosť PLH Holdings, s.r.o., ktorá v roku 2015 budovu Ústavu odkúpila od predchádzajúcich vlastníkov a začala s jej rozsiahlou rekonštrukciou a obnovou, s ktorou stále pokračuje do dnešných dní. Ich cieľom je dostať objekt do pôvodného stavu v súlade s dostupnou dokumentáciou a z vlastných finančných zdrojov. Pretože ide o kultúrnu pamiatku Slovenska obnova celého objektu je pod dozorom Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin. Vzhľadom na svoju minulosť v dejinách Slovenska, unikátne architektonické riešenie a urbanistické začlenenie do územného celku mesta Martin je objekt Ústavu zapísaný do zoznamu kultúrnych pamiatok Slovenska.

Kvôli úplnosti uvedme, že v súčasnosti v budove bývalého Ústavu sídli od roku 2013 vývojová a konštrukčná spoločnosť PLH Advanced Engineering, s.r.o. ale aj ďalšie menšie organizácie živnostníkov s rôznym zameraním.

Obr. 13 Budova bývalého Ústavu víta návštevníkov dokonalou rekonštrukciou budovy a celého vstupného areálu (2018).

Záver

Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine s proponovanými cieľmi, úlohami a rozvojovými predstavami v podstate zanikol, kým napr. v Rakúsku i v Nemecku takéto inštitúcie v súčasnosti veľmi úspešne prosperujú v každom kraji. Viac ako hocikedy predtým sa od živnostníkov dnes očakáva, že to budú certifikovaní profesionáli s primeraným školským vzdelaním a s doloženou praxou, lebo len takíto ľudia môžu byť hybnou silou spoločenského, hospodárskeho i kultúrneho života. Nové technológie, materiály

a technologické postupy, hlavne zo zahraničia, dnes úžasne rýchlo prenikajú na náš trh a väčšina remeselníkov sa dnes učí remeslu metódou „pokus – omyl“. Na zvýšenie kvality remeselných prác by práve teraz u nás poslúžil Ústav s obdobným štýlom práce, aký bol v Štátnom ústave pre zveľadovanie živností v Martine. Múdri ľudia sa učia na chybách druhých a tí ostatní na chybách vlastných. Pre spoločnosť je to ale drahé školné a takéto školenie trvá príliš dlho. Svet kráča dopredu veľmi rýchlo a kto z tohto uháňajúceho vlaku raz vystúpi, už ho nikdy nedobehne. Hodnota ľudí sa vždy merala tým, čo sa im podarilo vytvoriť.

Dobrá povest' Štátneho ústavu pre zveľadovanie živností v Martine ostáva v spomienkach mnohých občanov aj po osemdesiatich rokoch od jeho otvorenia a možno poletí od ucha k uchu aj teraz pri pripomínaní si významných udalostí spojených so vznikom národných a vzdelávacích inštitúcií v Martine.

Profesor Hronec Slovákom a Slovensku zanechal celý rad posolstiev, výziev. V závere vyberáme aspoň jedno: „*Niet krajšieho a vznešenejšieho ako práca... Práca vám vyplní život, bez ktorej je tento prázdny. Obsah života vám natrvalo nevyplní žiadna zábava. V práci nájdete vždy útechu, zabudnutie na nezdary, boje a sklamania. V práci hľadajte svoje útočisko a vtedy vám vždy bude dobre. Preto pracujte, tvorte, vydržte a dúfajte – a tak budete šťastní!*“³

Resumé

S výstavbou Ústavu sa začalo v roku 1924. Budovu sa podarilo uviesť do prevádzky takmer po desaťročnej výstavbe a zariadiť ju na tú dobu najmodernejšími strojmi, prístrojmi a inventárom. Od polozenia základného kameňa po oficiálne otvorenia Ústavu uplynulo hodne času, pretože tempo výstavby negatívne a retardujúco ovplyvňovala všeobecná hospodárska kríza, ktorá spomaľovala priebeh stavebných prác. Ústav sa aj napriek tomu ešte pred úplným dokončením prezentoval desiatkami odborných kurzov strednodobého ale aj dlhodobejšieho rázu. Vedúci kurzov boli vždy vysokokvalifikovaní odborníci s dlhodobejšou praxou a skúsenosťami, ktorí mali výborný všeobecný prehľad, znalosti i pracovné skúsenosti a vedeli viesť s účastníkmi odborný dialóg, orientovať ich v trhovom prostredí a usmerňovať smerovanie ich podnikateľských záujmov.

³ HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 51.

Dávno sa minuli doby rozkvetu a slávy Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Martine. Vybledla už honosnosť tejto vzdelávacej inštitúcie, ktorá okrem vysokej odbornosti a podnikateľskej komunikatívnej mala aj svoju charizmu. Išlo o „Prvú slovenskú živnostenskú univerzitu na Slovensku“, ktorej osemdesiate výročie jej vzniku si v roku 2018 pripomínáme.

Použitá literatúra

BAJCZY, Július. Ľudovít Kneppo - zakladateľ teoretickej elektrotechniky na Slovensku. In: *Správy SAV*. roč. 38, č. 2., 2002.

BUCHVALDEK, Miroslav a kol. *Dějiny Československa v datech*. Praha: Svoboda, 1968.

ELIÁŠ, Michal. *Kde mŕtvi žijú a nemí hovoria*. Martin: Matica slovenská, 2012. ISBN 978-80-8128-060-3.

ELIÁŠ, Michal a Miroslav TUMA a kol. *Martin II*. (nerealizovaná publikácia v rukopise) – osobný archív M. Tumu.

HLAVAJ, Jozef. *Martin: stavebný obraz mesta. O výstavbe mesta Martina do roku 1960*. Bratislava: Spolok architektov Slovenska, 1994. ISBN 80-900483-9-0.

HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ.. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8.

MLYNARČÍK, J. a kol. *Martin. Z dejín mesta*. Martin: Neografia, 2000. ISBN 80-88892-34-1.

TUMA, Miroslav a Eugen LAZIŠŤAN. *Turiec, kraj živej tradície a dynamického dneška*. Martin: Obzor, 1965.

TUMA, Miroslav. *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja priemyslu, cestovného ruchu a turizmu v regióne Turiec*. Martin: Združenie miest a obcí - Región Turiec, 2004.

TUMA, Miroslav. Vznik a rozvoj priemyslu v Martine. In: *Acta Universitatis Matthiae Belii*. Sériá: Dejiny vied a techniky, 2. Banská Bystrica: Ústav teórie a dejín vied. Univerzita Mateja Bela, 2004, s. 163-194. ISBN 80-8055-792-6.

URBAN, Albert. *Živnostenské pomery na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností, 1925.

URBAN, Albert. Konkrétny zoznam dielní pre jednotlivé oddelenia. In: *Zpráva o činnosti Ústavu pre zveľad'ovanie živností za rok 1925*. Turčiansky Sv. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností, 1926, s. 5-6.

VANOVIČ, Július. *Kniha o starom Martine*. Bratislava: Tatran, 1990. ISBN 80-222-0162-6.

ZELINOVÁ, Hana. K vzniku a činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine s osobitným zreteľom na pôsobenie českých osobností. In: *Zborník Slovenského národného múzea v Martine*. Etnografia 59, roč. CVII, 2008.

Zprávy o činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine za roky 1926-1929. Umiestnenie: Bratislava: Slovenský národný archív, fond Ústavu, kart. 1

Zpráva o desaťročnej činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností za roky 1923-1933. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine, 1933.
Umiestnenie: Bratislava: Slovenský národný archív, fond Ústavu, kart. 1